

Vill du sysselsätta ett barn? Tänd en cigarett

Några funderingar kring galna förhållanden i världen

När tobaksrökningens negativa aspekter belyses i svensk media är det i överlag hälsofrågan det gäller. Vi ska låta bli att röka för vår egen och för andras hälsas skull (Hägg-Sjöquist & Söderhielm 2007a). Visserligen skadar rökning människors hälsa men tobaksproblematiken innefattar betydligt fler aspekter. I stor grad är tobak och cigaretter en global fattigdomsfråga och om vi vidgar perspektivet ser vi att inte bara användningen är skadlig för människan, utan också produktionen av den.

Är det svårt att fimpas rökning för sin egen hälsas skull? Är det betydelsefullt att alla länder följer FN:s konvention om barnets rättigheter med grundläggande krav för varje barn i världen? Vad finns det för koppling mellan rökning av cigaretter i Sverige och utnyttjandet av barnarbete i utvecklingsländer?

Tobaksindustrins agerande bidrar till att barn utnyttjas i strid mot FN:s barnkonvention. Detta problem är ett bra exempel på rådande maktstrukturer i världen och på vad fattigdom bär med sig. Jag söker förklara de "onda cirklar" som gör att brott mot barnens rättigheter begås dag efter dag utan att rökare i Sverige gör något åt saken. Syftet med denna uppsats är att belysa problemet i att utnyttja andras underläge. Vad skulle behövas för en godare utveckling?

Figur 1: Ett Laotiskt barn förbereder tobaksblad för torkning
(<http://usinfo.state.gov/journals/ites/0505/ijee/harkin.htm>)

Barnkonventionen

Förenta Nationernas (FN) generalförsamling antog konventionen om barnets rättigheter för snart 20 år sedan och fastslog alla barns;

“rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling”
(Barnkonventionen, Artikel 32).

Alla konventionsstater förband sig till att vidta de upplysningsåtgärder samt lagstiftningsadministrativa åtgärder som krävs för att säkerställa genomförandet av artikeln (ibid.). Bland annat ska varje land ha fastställda minimiåldrar för arbete, reglering av arbetstid- och villkor samt påföljder (sanktioner) i syfte att säkerställa att artikelns krav genomförs. Om alla länder vill värna om barnens rätt till utveckling och skydda dem från att bli utnyttjade, varför finns då barnarbete i så stor utsträckning?

Tobaksindustrins roll

Tobaksindustrin tjänar stora pengar på utvecklingsländernas fattigdom och utsatthet (Hägg-Sjöquist & Söderhielm 2007a). Priset på råtabak har sjunkit med 40% på nio år. Priset fortsätter att sjunka på världsmarknaden och det blir ekonomiskt allt svårare att odla tobak. Världsbanken hävdar att det råder kartellbildning mellan de största tobakstillverkarna; Philip Morris, British Tobacco, Imperial Tobacco och Japan Tobacco, istället för fri konkurrens. De bestämmer i början av säsongen hur mycket tobak de behöver köpa, vad de är beredda att betala och informerar sedan de stora uppköparna i länderna där tobaken odlas. Dessa stora uppköpare beräknar sina egna vinster och bestämmer sedan vad odlarna får. Maktförhållandet är mycket ofördelaktigt för odlarna och med det usla priset uppköparna ger för råtabaken blir det sällan mycket kvar att betala ut löner till arbetarna med. De man tjänar är knappt värt besväret (Saloojee, Y., *Tobakens barn*).

Den onda cirkeln

Fastän odling av tobak inte lönar sig väl, har odlarna har inte råd att genomföra ett byte av inkomstkälla. Människor som saknar friheten att välja kännetecknas som fattiga. De allra fattigaste måste lägga all sin energi på familjens akuta behov såsom mat för dagen, för att överleva de kommande dagarna. Äger man inget land att odla tillräckligt med mat på behövs

pengar för inköp. Har man ingen utbildning är det svårt att få bra arbete - man tar det som finns, oftast med mycket liten lön. För att klara av försörjningen måste barnen hjälpa till hemma, dvs. tas ur skolan för att assistera i hushållet. Undervisningen blir lidande och barnet växer upp utan bra utbildning som skulle kunna ge ett högre avlönat arbete i framtiden. På detta sätt förs fattigdomen vidare generation efter generation - en ond cirkel svår att bryta (de Vylder 2007:63).

Förutom frihetsaspekten är otrygghet, ekonomisk osäkerhet och brist på makt över den egna situationen några av de allra mest viktiga infallsvinklarna på fattigdom. Sårbarhet är ett annat viktigt kännetecken. När marginalerna är små ökar risken med att en krissituation slår undan benen på den fattige (de Vylder 2007:67).

Barnarbete

Barnarbete blir ett problem kopplad till fattigdom och underutveckling. Många av de människor som arbetar med odling av råttobak är väldigt fattiga. För föräldrarna handlar barnarbete om en ständig avvägning mellan ansvar för barnen och familjens överlevnad. Det finns olika nivåer av barnarbete. Vissa barn hjälper till på odlingarna året om. Andra barn tas ur skolan för att hjälpa sina föräldrar en kortare tid av säsongen, under tobaksskörden. Deras föräldrar arbetar då oftast som arrendatorer inom tobaksindustrin (Gaetchago, M., *Tobakens barn*). Ofta är inte barnen anställda av markägaren, utan hjälper föräldrarna när behovet finns (eventuellt hela tiden). Detta kan man tolka både som att barnarbete inte skulle vara ett problem, eller som att just detta mörkertal gör det svårare att bedriva bra kontroll.

Miljö- och hälsoeffekter

Tobaksbolagen använder effektfulla metoder för att få fattiga människor att börja odla tobak. I Malawi, som är världens nionde fattigaste land, kommer mer än 70% av exportintäkterna från handeln med råttobak (Bjurling 2002, *Tobakens barn*). På den odling SwedWatch besökt i Malawi besprutas tobaksplantorna med svampbekämpningsmedel som innehåller kopparoxiklorid samt med det av världshälsoorganisationen (WHO) moderat giftigt klassade organofosfatämnet Acefat. Ingen använder skyddsutrustning vilket leder till besvärliga hälsoeffekter såsom smärtor i huden, andningsbesvär, eksem och depressioner. Båda dessa preparaten är förbjudna att användas i Sverige (Bjurling 2002).

Tobaksodling leder till omfattande miljöproblem när stora skogsarealer avverkas för att ge plats åt odlingar samt när stora mängder insektsgift sprids över plantorna. Giftet sprids sedan ut i vattendrag och människor som inte har annat vatten att dricka får kroniska sjukdomar till följd (Hägg-Sjöquist & Söderhielm 2007a). För att torka tobaksbladen krävs stora mängder ved vilket tyvärr leder till skogsavverkning. Barnen drabbas hårt av hälsoriskerna kopplade till tobaksproduktion. Förutom kontakten med det starka växtgiftet orsakar nikotinet från tobaksbladen besvär i form av nikotinförgiftning (Psychologists Against Tobacco).

Tobaksbolagen kräver att bekämpningsmedel används i omfattande mängder. Föreskrifter finns för skyddsutrustning men väldigt få människor följer anvisningarna. Plantorna besprutas under de varma månaderna och den väldigt tjocka skyddsdräkten i plast blir svår att andas i när man arbetar. Brist på restriktioner av användandet av farliga kemikalier och krav på adekvat skyddsutrustning leder till omfattande hälsoproblem. Giftet tas upp genom huden och det är vanligt med besvär liksom huvudvärk, diarré och kräkningar. Neurologiska och psykologiska sjukdomar är inte helt ovanliga bland odlare som utsätts för växtgifter och i Brasilien har man sett tendenser på en sju gånger så hög självmordsfrekvens hos dem som använder de av tobaksföretagen föreskrivna växtgifterna. Tungmetaller liksom krom (Cr) och kvicksilver (Hg) återfinns i giftet och ackumuleras i kroppen med kroniska besvär som konsekvens (*Tobakens barn*).

Vill få fler att röka

Till följd av att västvärlden konstant minskar sin konsumtion av cigaretter måste tobaksindustrin hitta nya konsumenter. Aggressiva kampanjer bedrivs för att få folk i utvecklingsländer att börja röka. Rökning förknippas med en cool stil bland ungdomar på till exempel på Jakarta i Indonesien där tobaksindustrin är med och sponsrar sportevenemang och rockkonserter (*Tobakens barn*). Bland annat genom att dela ut gratis cigaretter lockar tobaksindustrin fattiga människor in i en vana som tvingar dem spendera en del av sin inkomst på tobak. Kvinnor, barn och ungdomar är huvudmålgrupperna. Det som försvårar informationsspridningen om rökningens negativa hälsoeffekter är den utbredda analfabetismen i utvecklingsländer. Med hjälp itav slagkraftiga annonser och bilder förmedlas budskapet att rökning innebär, framgång och västlig livsstil (Psychologist Against Tobacco).

Lagar

I enlighet med barnkonventionen finns det i flertalet länder en tydlig lagstiftning som förbjuder barnarbete. Problemet är att människor inte kan efterleva dem. Till exempel i Malawi åtalades nästan 600 personer år 2006 (arbetsministern i Malawi, *Tobakens barn*). Det är en väldigt liten andel i jämförelse med hur utbrett barnarbetet är; närmare en halv miljon malawiska barn arbetar året om i tobaksindustrin (Zgambo, P., *Tobakens barn*).

Ett åtal skickar en tydlig signal till odlaren om att barnarbete inte accepteras. Det är inte okej att ta ut sitt barn från skolan och sätta ut på plantagen. Däremot ska inte signalen enbart ut till odlare. Familjerna är nog så väl införstådda i fattigdomsproblematiken och känner sig säkert maktlösa inför lagen. Staten ska inte bara åtala markägare, som ju också är offer för den giriga tobaksindustrin. Istället måste tobaksindustrin avkrävas ansvar för att det skall vara möjligt för deras tobaksproducenter att följa barnkonventionen samt betala skälig lön till sina arbetare.

Hälsorisker med att röka

Alla känner vi till tobaksrökningens negativa effekter på hälsan. Är man rökare är rökningen det största hotet mot hälsan. Några risker man utsätter sig själv för när man röker är lungcancer, matstrupscancer, kronisk lungsjukdom (KOL), hjärtinfarkt, urinblåsecancer, slaganfall, tandlossning och åldersblindhet. Trots detta är det svårt att sluta när man väl börjat (Sjukvårdsrådgivningen). Visserligen vet man att passiv rökning drabbar dem runtomkring, men där finns numera lagar som "räddar" kamraterna på krogen från det kolmonoxid, nitrosamin, kadmium och benzpyren som frigörs från den tända cigarett.

Diskussion om lösningar

De grundläggande behoven är desamma för alla människor världen över. Vi vill ha god hälsa, kärlek, mat och husrum, samt ett minimum av trygghet för att känna oss tillfredsställda (de Vylder 2007:66). Om vi har barn vill vi ge dem de bästa möjliga förutsättningarna inför framtiden. Därför är det viktigt att stötta människor i utvecklingsländer i deras kamp att bryta sig loss från fattigdomens onda cirkel.

Mira Aghi, en av de drivande krafterna bakom den indiska icke-statliga organisationen Advocacy Forum for Tobacco Control, säger att det går att påverka både lagstiftningen och

tobaksbolagen. I Indien har kampanjer bedrivits för att förbjuda tobaksbolagens sponsring av idrotts- och kulturevenemang, samt förbud mot cigaretter i Bollywoodfilmer (Hägg-Sjöquist & Söderhielm 2007b). För att minska användningen av tobaksvaror förespråkas i många länder höjda skatter för att dämpa efterfrågan på cigaretter. Att sätta dit tobaksindustrin mer än genom att förbjuda sponsring och reklam ter sig svårt.

I Sverige har de icke-statliga organisationerna A Non Smoking Generation och Plan Sverige under det senaste året lyft fram problemet med tobaksindustrin och brottet mot barnens rättigheter som begås när de utnyttjas för barnarbete. De föreslår att frågan skall lyftas upp inom Europeiska Unionen (EU) och World Trade Organisation (WTO), och att bidrag från Sida borde öronmärkas för tobaksfrågan (Hägg-Sjöquist & Söderhielm 2007b).

Kommunikationschefen på Plan Malawi, Patrick Zgambo, uppmanar konsumenter i väst att bojkotta tobak som är producerat av barn (Hägg-Sjöquist & Söderhielm 2007b). Om man kunde införa krav på att hushåll som producerar tobak inte får anlita barn, för att de då skulle bli bojkottade, vore det ett första steg (Patrick Zgambo, Plan Malawi). Det enklaste sättet att minska barnarbete vore att se till att föräldrarna fick löner som de kan försörja familjen med (Bjurling 2002).

Slutsats

Det finns ett tydligt samband mellan rökning i Sverige och fattigdom i utvecklingsländer. Det är konstigt hur svårt det är att få näringslivet att känna ansvar för att mänskliga rättigheter följs. Vi väljer lätt att blunda för orättvisor i världen och ställer föga krav på tobaksindustrin. Liksom när det handlar om andra rättvisefrågor i världen, är det svårt att ta till sig det faktum att för varje paket cigaretter bidrar man till att fattiga barn hålls kvar i fattigdom.

Referenser

Litteratur och Internet:

Bjurling, K. ,(2002-10-02), ”Stora risker för tobaksarbetarnas hälsa i Malawi”, SwedWatch, http://www.swedwatch.org/swedwatch/arkiv/arkiv_2002/stora_risker_f_r_tobaksarbetarnas_h_lsa_i_malawi, [besökt 2007-12-10]

De Vylder, S., (2007), *Utvecklingens drivkrafter - Om Fattigdom, Rikedom och Rättvisa i Världen*, Forum Syd, Värnamo

FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 32

Hägg-Sjöquist, Anna & Söderhielm, Fredrik (2007a), Tobak >> Fattigdom, Ett Idéseminarium om tobakens barn, ”Ta ställning mot tobaken!”, Plan Sverige & A Non Smoking Generation <http://www.mrforum.se/upload/files/1/Barns%20r%C3%A4ttigheter/Nyhetsbrev%20om%20tobak%20%20fattigdom.pdf> [besökt 2007-11-30]

Hägg-Sjöquist, Anna & Söderhielm, Fredrik (2007b), ”Slutdokumentation”, <http://www.plansverige.org/pdfs/slutdokumentation> [besökt 2007-12-11]

Psychologists Against Tobacco

http://psychologistsagainsttobacco.org/sidor/Rokning_fattigdom.pdf [besökt 2007-12-10]

Sjukvårdsrådgivningen

<http://sjukvardsupplysningen.se/artikel.asp?CategoryID=19384>, [besökt 2007-11-30]

Tobakens barn, SVT Dokumentär där bl.a. följande personer uttalar sig:

Arbetsministern i Malawi

Dr Yussuf Saloojee, National Council Against Smoking

Miriam Gaetchago, FN:s internationella arbetsorganisation TLO Malawi

Patrick Zgambo, Plan Malawi

Figur 1:

<http://usinfo.state.gov/journals/ites/0505/ijee/harkin.htm> [besökt 2007-12-11]